

Tornionjokilaakson suomi — kieli- ja kulttuurikysymys

Historiikka

Norrbotenin läänissä asuu kaksi syntyperäistä kielivähemmistöä, Tornionjokilaakson suomenkieliset ja tunturialueen saamelaiset. Väestö on pääosin tullut Tornionjokilaaksoon idästä. Pohjois-Ruotsin vanhimpana väestöryhmänä pidetään saamelaisia; heidän jälkeensä on tullut kveenejä (läntisiä suomalaisia), hämäläisiä, karjalaisia, hälsinglantilaisia ym. Uusimmat arkeologiset ja historialliset tutkimukset ovat osoittaneet, että Tornionjokilaaksossa oli kiinteää asutusta jo yli tuhat vuotta sitten. Suomalainen historioitsija Jouko Vahtola on väitöskirjassaan, joka ilmestyi v. 1980 ja käsittelee Tornion- ja Kemijoen laaksojen asuttamista, tuonut lisävaloa alueen väestönsiirroksiin.

Alueen kulttuurissa on muitakin itäisiä elementtejä kuin kieli. Haminan rauhassa v. 1809 Ruotsi menetti Suomen Venäjälle, ja uusi raja kulki pitkin Tornion- ja Muonionjokea. Ruotsin puolelle jäi suuri suomalaisväestö, ja vaikkei Tornionjokilaaksossa ole koskaan esiintynyt rajansiirtopyrkimyksiä, uutta rajaa on pidettävä luonnottomana, koska se halkaisee historiallisesti vakiintuneen hallinto-, kulttuuri- ja kielialueen.

Valtiopäivien annettua ns. suomalaisseutujulistuksen v. 1874 alettiin kansansivistykselle antaa valtiollista tukea suomalaisalueilla. Koska tämä julistus tuli sovellettavaksi kulttuuripoliittisissa toimissa laajemminkin, se on selvin ilmaus suomenkielisiä koskevasta valtion kulttuuripoliitikasta. Julistuksen anta-

minen osoittaa, että seudun erikoisia kielisuhteita pidettiin hyvin tärkeinä. Muitakin syitä esitettiin, mutta vain päävaikuttimen tueksi; koulutuspolitiikan myöhemmistä vaiheista näkyy, että vaikuttimet pysyivät ennallaan. Seudut tuli ruotsalaistaa: väestön piti päästä osalliseksi valtakunnan kielestä ja kulttuurista. Tämä tavoite voitiin parhaiten saavuttaa järjestetyn koululaitoksen voimin.

Vuonna 1888 aloitettu linja koulupoliitikassa johti ruotsinkielisiin valtionkouluihin ja täysruotsalaiseen opetukseen; valtio piirsi suuntaviivat varojensa sopivaa käyttämistä varten. Ja otollisen tien valtio oli valinnutkin: koulupiirit kilpailivat keskenään saadakseen perustaa valtionkouluja, jotka niille itselleen tulivat halvaksi. Asiaan kuuluvaa ruotsinkielistä opetusta ei pidetty piireissä rasitteena, sillä suomalaisseudun väki itse oli ilmaissut halunsa oppia valtakunnankielitä. Asukkaat eivät koskaan esittäneet, miten opetus tulisi kielen kannalta järjestää. Oli aivan luonnollista, että julistuksen antanut valtio piti oikeutenaan muotoilla tarkemmin uusien koulujen toimintavaatimukset, ja koska ne täysin hyväksyttiin, ei v:n 1888 koulupoliitikkaa voi sanoa autoritaariseksi.

Kun valtionkoulut olivat täysin ruotsalaisia, ne auttoivat seudun koko muutakin koululaitosta ruotsalaistumaan. Yksittäiset opettajat olivat jo alkaneet antaa opetusta ruotsin kielellä erilaisissa seurakuntakouluissa, ja tämä kehitys vilkastui voimakkaasti v:n 1888 jälkeen. Perusteita painotettiin eri tavoin. Köyhien kuntien kannalta tärkeimpiä olivat taloudelliset näkökohdat, taustalla kyllä halu päästä osalliseksi ruotsin kielestä. Valtiovalta taas piti olennaisena koulujen ja seudun ruotsalaistamista: kielellinen eristyneisyys tuli murtaa »ilman pakkoa».

1920-luvulla tuli ajankohtaiseksi kysymys vapaaehtoisien suomenopetuksen aloittamisesta jatkokouluissa. Ehdotus oli sinänsä maltillinen, mutta seudun mielipide oli sitä vastaan v. 1932: ope-

Äidinkielen opetus

tusta suomen kielessä tai suomeksi ei haluttu. Valtiovallan käsitys oli kuitenkin toinen. »Kielivähemmistön» piti saada ainakin jonkin verran alkeisopetusta äidinkielessään, ja sitä alettiin antaa v. 1935. Valtion periaatteellinen näkemys ratkaisi asian, ja toimi varmasti oli samalla »kädenojennus itään». Kulttuuri- valtio Ruotsin katsottiin voivan sallia itselleen tällaisen vaatimattoman kulttuurireformin.

Seudun mielipide, sellaisena kuin se v. 1932 ilmaistiin, oli tosin sivuutettava, mutta toisaalta reformi oli vapaaehtoisuutensa vuoksi vaaraton: ketään ei haluttu pakottaa ottamaan osaa suomenopetukseen. Valtiovallalle oli tärkeää, että se saattoi muodollisesti näyttää antavansa »kielivähemmistölleen» mahdollisuuden saada opetusta äidinkielessään.

Mikseivät asukkaat sitten halunneet kouluun suomenopetusta? He katsoivat osaavansa suomea kyllin hyvin kotiseudullaan – ruotsintaitoa he tarvitsivat. Uskottiin myös, että suomenopetus haittaisi ruotsintaitoa. Kielikykyä arvioitiin vain määrällisesti: kielitila piti kokonaan täyttää ruotsin sanoilla, muuten se jäisi jollakin tavoin puolikieliseksi.

Ruotsin koulupolitiikkaan kuului määrätietoinen, intensiivinen ruotsalaistaminen. Tätä voi myös pitää vallinneen kansallisuusperiaatteen tuloksena, pyrkimyksestä yhdenmukaisuuteen ja homogeenisuuteen. Ja sen verran kuin voi päästä selville väestön mielipiteistä, ruotsalaistaminen hyväksyttiin, etenkin kun se toi mukanaan runsaita valtionavustuksia. Väestö omaksui kielikysymykseen yleensä hyötynäkökannan. Lapsille haluttiin antaa parhaat edellytykset tasaveroiseen kilpailuun ruotsinkielisten lasten kanssa. Oli kyse yhdenvertaisesta koulutuksesta, ja siihen tarvittiin ruotsia – suomea osattiin jo. Eikä ihmisillä siihen aikaan myöskään yleensä ollut käsitystä eikä tietoa siitä, mitä äidinkieli merkitsee lapsen kielenoppimiselle.

Valtakunnan »vieraiden heimojen» pelko teki kielikysymyksestä turvalli-

suus- ja puolustuskysymyksen. Käytettiin kaikkia keinoja kuten kouluja, rautateitä, suomenkielisiä virkamiehiä ja tulkkeja. Venäläis- ja kiihkosuomalaisvaara esitettiin uhaksi ja se nousi alin omaa esiin. Mutta 1930-luvulta lähtien on kielikysymyksestä tullut sitä mikä sen olisi aina pitänyt olla: pelkkä kulttuurikysymys, jonka yhteydessä täysin ymmärretään ja arvostetaan aktiivista kaksikielisyttä ja pidetään sitä ihmisen rikkautena. Tätä päämäärää tavoittelee myös Ruotsin nykyinen siirtolais- ja vähemmistöpolitiikka tasa-arvon, valinnanvapauden ja yhteistoiminnan pohjalta.

Ruotsin ja suomen kielen raja ei ole pelkkä kieliraja. Suomen kielen alueelta voi kansatiede osoittaa monta itäisten kulttuurivaikutteiden edustajaa; mainitakoon tässä vain suomalainen sauna, nostattamaton rieskaleipä, punotut tuohiesineet, riihet, risuäkeet ja eräät suomalaiset varstatyyppit. Kaikesta tästä näemme, että kieliraja on myös kulttuuriraja.

Kieli ja kulttuuri

»Kieli ja kulttuuri kuuluvat läheisesti yhteen. Kieltä ei voi eikä saa erottaa kulttuuritaustastaan. Kieli ei ole vain rakenteellista sosiaalista käyttäytymistä vaan myös kulttuuriympäristöön sopeutunutta käyttäytymistä.» (Unesco, Pariisi 1979.)

Monet ymmärtävät nykyään, että kieli ja persoonallisuus kehittyvät vuorovaikutuksessa. Tämän ilmaisee koulun opetussuunnitelman: »Ihmisen kieli, persoonallisuus ja elämäntilanne kuuluvat läheisesti yhteen. Jos yhteys murretaan, jäävät sekä kieli että persoonallisuus eristyksiin.» Kehittämällä kotikieltään oppilat »kasvavat itsetunnonaan vahvoiksi ihmisiksi, joilla on selvä käsitys itsestään, jäsenryhmästään ja elämäntilanteestaan.» (Ruotsin peruskoulun opetussuunnitelma 1980.)

Tornionjokilaakson koulujen työssä on selkeänä tavoitteena pääkielen ruotsin taidon ohella kehittää aktiivista kak-

Äidinkielen opetus

sikielisyyttä, johtotähtenä opetussuunnitelman ilmaiset ajatukset. »Kotikielen opetuksen tarkoitus on ylläpitää ja kehittää sen kielen taitoa, jota lapsi käyttää arkiympäristössään. Siten edistetään lapsen emotionaalista, kielellistä ja älyllistä kehitystä. Lapsi saa myös mahdollisuuden syventyä ja tuntea yhteenkuuluvuutta vanhempiensa (holhoojiensa) kulttuuristaan.» (Peruskoulun opetussuunnitelma 1980.)

Uudempi kielitieteellinen tutkimus on antanut uuden näkemyksen kielestä ja kielen oppimisesta. Professori Els Oksaer katsoo (väitöskirjassaan *Language acquisition in the early years*) kielen olevan sekä viestinnän että samastumisen väline. Kieli ja kulttuuri kuuluvat yhteen. Lapsen kehityksen ja koulun opetuksen tulee lähteä lapsen omasta ympäristöstä, edellytyksistä ja tarpeista. Koulun täytyy kiinnittyä kulttuuriin, ja siinä lapsen äidin- ja kotikieli on korvaamaton terveen kehityksen apu.

Suomi kotona ja koulussa

Norrbotenin läänin koululautakunta on v:sta 1970 vuosittain seurannut ja arvioinut suomen kielen opetusta läänissä. Noin 75 % kaikista suomenkielisistä oppilaista asuu Jällivaaran, Kiirunan, Haaparannan, Pajalan ja Ylitornion kunnissa. Useimmat näiden kuntien oppilaat ovat tornionjokilaaksolaisia, kun taas siirtolaisoppilaista useimmat asuvat Haaparannassa.

Norrbotenin peruskoulujen joka viidennen oppilaan tausta on suomenkielinen. Tilastojen mukaan suomea kotonaan puhuvat oppilaat muodostivat 21 prosenttia syksyllä 1984, heistä suurin osa siis viidessä alun perin suomenkielisessä kunnassa läänin koillisosassa. Siellä yli viidentuhannen oppilaan (57 %) kotikieli on suomi. Pajalassa osuus oli 95 prosenttia ja Jällivaarassa 30. Jällivaaraa lukuun ottamatta muiden neljän kunnan keskimääräinen osuus on 68 %; siis kaksi kolmasosaa Tornionjokilaak-

son suomalais kuntien koululaisista puhuu kotonaan suomea.

Oppilaat jakautuvat kahteen ryhmään: alkuperäisiin eli Tornionjokilaakson suomalaisiin ja siirtolaisiin. Haaparannassa asuu paljon siirtolaisoppilaita, ehkä enemmän kuin Tornionjokilaakson suomen murretta puhuvia oppilaita. Selvästi enemmän on tornionjokilaaksolaisia Ylitorniolla ja Pajalassa. Kiirunan ja Jällivaaran kunnissa tornionjokilaaksolaiset asuvat enimmäkseen kylissä, siirtolaiset pääosin kuntien keskustaajamissa.

Raportti vuodelta 1986 selvittää Tornionjokilaakson koulujen ja kotien kielioleoloja lukuvuodelta 1985–86.

Mainituissa viidessä kunnassa 4 173 oppilasta eli 49 % on ilmoitettu Tornionlaakson suomalaisiksi. Pajalassa ja Ylitorniolla tornionjokilaaksolaiset ovat oppilaista selvänä enemmistönä, osuudet 86 ja 74 prosenttia. Epäilemättä ruotsia osataan yleisesti, mutta lisäksi hyvä tai heikompi suomentaitokin on havaittavissa selvästi. Niinpä oppilaista 2 790 ymmärtää suomea hyvin ja 1 852 puhuu suomea keskimääräisen tai suuren sanavaraston turvin; mutta vain 117 oppilasta puhuu suomea paremmin kuin ruotsia. Lautakunnan vuosittaisen seuruun mukaan lukuvuonna 1984–85 otti 1 852 oppilasta (36 %) osaa suomenopetukseen tai suomenkieliseen opintojen ohjaukseen näissä viidessä kunnassa; luvussa ovat sekä tornionjokilaaksolaiset että siirtolaiset.

Lautakunta on myös tehnyt tutkimuksen siitä, mikä näissä viidessä kunnassa on kielitilanne useimpien koulujen oppilaiden kotona. Tutkimukseen kuuluu 55 prosenttia kaikista kouluista, suuremmista tosin vain muutamat luokat.

Tutkimuksesta ilmenee, että 1 192 kotia (72 %) kaikkiaan 1 665:stä ilmoitetaan tornionjokilaaksonsuomalaisiksi. 204 kodissa puhuttiin pääosin suomea, 356 kodissa sekä suomea että ruotsia, yhteensä 47 %. Pääosin ruotsia puhuttiin 632 kodissa (53 %).

Kuten näkyy, suomen asema on yhä varsin vahva etenkin kylissä; ruotsia pu-

Äidinkielen opetus

hutaan enemmän keskustajamissa. Seutu on pidettävä suhteellisen vahvasti kaksikielisenä.

Monissa kylissä vanhat ihmiset puhuvat ensimmäiseen suomea, keskipolvi sekä suomea että ruotsia – usein suomea keskenään ja vanhempiansa kanssa, ruotsia lastensa kanssa – ja lapset taas puhuvat ruotsia. Lapset, jotka eivät saa tilaisuutta oppia suomea, seudun vanhaa kieltä, voivat tuntea itsensä eristyneiksi yhteiskunnan vanhemmista jäsenistä ja näin ollen vieraiksi omalla seudullaan, jonka kieltä eivät ymmärrä.

Tornionlaaksonsuomi ja yleissuomi

Kun opetus suomen kielessä alkoi Tornionjokilaaksossa lukuvuonna 1970–71, sitä annettiin pelkästään suomen yleiskielellä, jota asukkaat kutsuivatkin usein »oikeaksi». Näin oli luonnollista tehdä, sillä suomenkielinen oppimateriaali voitiin saada suoraan Suomesta. Tornionlaaksonsuomeksi ei oppimateriaalia ollut, eikä opetusta tällä kielellä siksi kukaan ylipäänsä harkinnutkaan vakavasti.

Milloin kotikielen opettajat itse olivat Tornionjokilaaksosta ja puhuivat samaa kieltä kuin oppilaansa, tultiin kuitenkin varsin tyydyttävästi toimeen. Opettajat saattoivat aina selittää vieraat yleissuomen sanat oppilailleen, siis kääntää ne tornionlaaksonsuomeksi. Nämä opettajat olivat yleensä käyneet yliopistokursseja suomen kielessä ja saavuttaneet sellaisen yleissuomen taidon, että saattoivat opettaa oman kielialueensa lapsia, joilla oli sama tausta kuin heillä itsellään.

Suomesta tulleet opettajat eivät onnistuneet suomalaisen oppimateriaalinsa parissa aina yhtä hyvin. Kieleen saattoi tulla liikaa vieraita piirteitä yhdellä kertaa, etenkin kun opettajat eivät osanneet oppilaiden suomea. Monet tornionlaaksonsuomalaiset oppilaat luopuivat kotikielensä opetuksesta, koska eivät tunteet sen koskevan omaa kotikieltään. Toisaalta joskus ei tornionlaaksolaispe-
räisten opettajien suomentaito riittänyt

siirtolaislasten opetukseen. Eräissä kunnissa ilmeni vaikeuksia.

Koska yleissuomen ja tornionlaaksonsuomen välillä on joitakin eroja, etenkin oppilaiden näkökulmasta, on lautakunta päättellyt sopivaksi, että tornionlaaksonsuomalaisen oppilaiden suomenopetus alkaisi heidän omalla kielellään, tornionlaaksonsuomeksi, ja myöhemmin aste asteelta siirtyisi kohti yleissuomea; apuna käytettäisiin kontrastiivisia menetelmiä. Päämäärä on ollut, että opettajaa ja oppilasta kannustetaan perustamaan koulutyö oppilaan kulttuuritaustaan ja seudun molempiin kieliin. Koska opetuksen pitää liittyä oppilaiden koti- ja yhteisömiljööseen, pitää seudun alkupe-
räisen kielen, suomen, olla koulutyössä käytettävänä luonnollisissa yhteyksissään. Kaikkien oppilaiden tulee jossain määrin perehtyä suomen lukemiseen ja kirjoittamiseen, ensi sijassa henkilön- ja paikannimiin sekä arkisiin ilmauksiin.

Oppilaiden oikeus kotikielen opetukseen

Vuoden 1962 opetussuunnitelmaan otettiin suomalaisten asuttamien kuntien oppilaille mahdollisuus valita suomi jonkin toisen aineen sijasta vuosikursseilla 7 ja 8 eräissä valintaryhmissä. »Seuduilla, joilla asuu myös suomenkielistä väestöä ja johon on hankittavissa suomenkielisiä opettajia, pitää suomen kieleen soveltaa sitä mitä on sanottu tanskasta ja norjasta [= lisätä pohjoismaisten kielten tuntemusta].» (Peruskoulun opetussuunnitelma 1962.)

V:n 1969 opetussuunnitelma antoi suomalaisseutujen kunnissa oikeuden suomenopetukseen »enintään kahdeksi viikkotunniksi vuosikurssia kohti». Suomen kielestä tuli ala- ja keskiasteella pakollinen täydennysaine, joka saattoi korvata toisen aineen, ja yläasteella valinnainen täydennysaine, joka saattoi korvata toisen valinnaisen tai pakollisen aineen. »Suomalaisten asumilla seuduilla, mikäli suomentaitoisia opettajia on

Äidinkielen opetus

käytettävissä, pitää suomen kielelle omistaa erityistä huomiota.»

Opetussuunnitelma 1980 vahvistaa kotikielen asemaa, kuten osoitettu, ja näkee kielen aseman kiinteämmin yhteydessä oppilaan kehitykseen. Samalla siinä pidetään kielitaitoa hyödyllisenä työelämässä ja yhteiskunnassa. »Vähemmistöryhmien kokemukset ja kielitaidot ovat suuri resurssi sekä Ruotsissa että kansainvälisissä yhteyksissä ja kulttuurivaihdossa. Oppilaita pitää informoida koulutuksen eri väylistä ja työmarkkinoista, etenkin ammateista joissa he voivat hyötyä kotikielen taidoistaan. Heidän tulee oppia arvostamaan kokemuksiaan ja kaksikielisyyttään monikulttuurisen ja monikielisen yhteiskunnan rikautena.»

Kouluasetus v:lta 1981 määrää seuraavasti: »Peruskoulussa tulee järjestää aineena kotikielen opetusta oppilaille, joiden kotikieli on vähemmistökieli.» Lisäksi määrättiin neuvoja: »Oikeus kotikielen opetukseen on siis kaikilla oppilailla, joiden kotiympäristössä jokin muu kieli kuin ruotsi on elävässä käytössä. Yleensä tämä edellyttää, että ainakin toinen vanhemmista puhuu ja säännöllisesti käyttää lapsen kanssa keskustellessaan muuta kieltä kuin ruotsia.»

Kun oli tehty tutkimus »Kieli- ja kulttuuriperinnön selvitys», tämän pykälän sanamuoto muutettiin seuraavaksi: »Peruskoulussa tulee järjestää aineena kotikielen opetusta oppilaille, jotka kotinsa jokapäiväisenä keskustelukielenä käyttävät muuta kieltä kuin ruotsia.» Muutoksen piti astua voimaan lukuvuodesta 1985–86 alkaen.

Opetusministeriö ilmoitti syyskuussa 1985, että sanamuodon muutos ei koskenut tornionlaaksonsuomalaisia oppilaita, koska hallitus oli antanut kouluhallituksen tehtäväksi a) selvittää kokemuksia peruskoulun kotikielen opetuksesta Tornionjokilaakson suomen kielessä ja b) esittää ehdotus oppilaan kotikielen opetuksen suuntaviivoiksi ja ottaa tässä huomioon Tornionjokilaakson suomalaisoppilaiden erityistarpeet.

Alkuperäisiin kielivähemmistöihin kuuluvien oppilaiden oikeutta kotikielen opetukseen tuli koetella ja arvioida eri kannalta kuin siirtolaisoppilaiden. 1970-luvulla tehty siirtolais selvitys totesi, että tasa-arvoon tähtäävän vähemmistöpolitiikan »pitää pyrkiä antamaan kielivähemmistöryhmien jäsenille mahdollisuus koko Ruotsin yhteiskunnan etujen yhteydessä pitää yllä ja arvostaa omaa kieli- ja kulttuuri-identiteettiään». Pidettiin selvänä, että alkuperäisiin kielivähemmistöihin kuuluvat oppilaat saavat oikeuden kotikielensä opetukseen.

Tornionjokilaakson suomalaisseutuisten oppilailla pitää tämä oikeus olla yhtä lailla alueellisena (annettuna viiden suomenkielisen kunnan koululaisille) kuin yksilöllisenä (lähtien joka oppilaan edellytyksistä, toiveista ja tarpeista). Oikeutta kotikielen ei voi yhdistää vain kielen käyttöön, vaan on otettava huomioon myös kulttuuri. Edelleen on oppilailla oltava ilman muuta oikeus kehittää omaa identiteettiään: heidän on voitava elää ja toimia omalla monikielisellä seudullaan.

Asetuksessaan 23. huhtikuuta 1987 hallitus on antanut Tornionjokilaakson suomalaisoppilaille oikeuden kotikielen opetukseen: »Saamelais-, tornionlaaksonsuomalais- ja mustalaisoppilaille on oikeus kotikielen opetukseen ja omakieliseen opintoneuvontaan, vaikkei kotikieli olisikaan oppilaan jokapäiväinen keskustelukieli kotona.»

Kokoavia näkökohtia

Koillis-Norrbotenin, Tornionjokilaakson, ennen täysin suomenkielinen alue on vähitellen vaihtamassa kieltä ja muuttumassa kokonaan ruotsinkieliseksi. Kaksikieliset vanhemmat eivät enää opeta lapsilleen molempia kieliä vaan vain ruotsin. Rajaseudulla kaksikielisyys kuitenkin on suuri rikkaus. Ihmisillä on ovi auki kahden kielen maailmaan ja kaikkeen siihen, mitä tämä kulttuurissa, kaupankäynnissä ja yleisinhimillisestikin merkitsee. Koulun tulisi pitää huolta ja

Äidinkielen opetus

käyttää hyväksi molempia kieliä joka-päiväisessä koulutyössä ja näin osoittaa antavansa kielille arvoa.

Ennen kansakoulujen perustamista Tornionjokilaakson väestö oli kokonaan suomenkielisiä. Opetuskieli oli aluksi suomi, mutta varsin pian käytettiin sekä ruotsia että suomea. Valtionkoulujen vaikutuksesta ruotsalaistuminen nopeutui niin että koko alueen opetus muuttui täysin ruotsinkieliseksi 1920-luvulle tultaessa. Sen jälkeen suomea käytettiin vain siellä täällä alimpien luokkien apukielenä.

Vuosina 1936–39 sai satakunta pajaralaista oppilasta jatkokouluopetusta suomen kielen lukemisessa ja kirjoittamisessa. Muuta opetusta suomessa tai suomeksi ei oppivelvollisuuskoulussa annettu ennen kuin kotikieltä alettiin opettaa lukuvuonna 1970–71.

Alkuvuosina kotikielen opetusta annettiin vain koillisen viidessä suomalaiskunnassa – ensimmäisenä vuonna oppilaita oli n. 300, nyt heitä on 1 850. Vähitellen myös Luulajan, Piitimen ja Kalixin siirtolaiset tulivat kotikielen opetuksen piiriin – oppilaita oli vajaat 900. Läänin muista kunnista oli kuutisenkymmentä oppilasta. Nämä luvut koskevat vain suomen kieltä; muun kotikielen kuin suomen opetuksen ottaa osaa yli 400 oppilasta, heistä osa läänin toisen vanhan vähemmistökielen saamen opetukseen.

Ensi alkuun opettajat antoivat opetusta yleissuomen kielellä Suomesta hankittun oppimateriaalin avulla. Vähitellen ilmeni, että tämä kieli oli osalle tornionjokilaaksolaisista liian vaikea, ja siksi on pyritty pehmeämpään linjaan. Oppilaat saavat aloittaa omasta kielestään, oppia sen olevan oikea, arvostettava kieli, ja vasta myöhemmin kontrastiivisten menetelmien avulla yhä enemmän yleissuomea. Siirtolaisoppilaiden kotikielenopetus sen sijaan annetaan alusta pitäen yleissuomeksi.

Norrbotenin peruskouluissa on oppilaita 20 prosentin kotikielenä suomi; osuus on huomattavasti korkeampi kuin

missään muussa läänissä. Koillisen viidessä kunnassa kotikielenään suomea puhuu 58 % oppilaista. Läänin lukioissa määrä on n. 10 prosenttia.

Peruskoulussa suomenkielisistä oppilaita 40 prosenttia ottaa osaa kotikielen opetukseen, lukioissa 33 prosenttia. Viidessä suomenkielisessä kunnassa osanotto on alhaisempi (peruskoulussa 30 %) kuin mainituissa kolmessa teollisuus-kunnassa (Luulaja, Piitime, Kalix), joissa oppilaat ovat enimmäkseen siirtolaisia (osanotto peruskoulussa 75 %).

Kokoavasti voidaan sanoa, että tornionlaaksonsuomi on yhä elävä kieli Tornionjokilaakson kodeissa. Varsin vahva asema suomella on kylissä, ruotsi taas on tavallisempi keskustaajamissa.

Kutakuinkin kaikki oppilaat puhuvat ruotsia jo koulun aloittaessaan. Lisätty kotikielen opetus ja moniaalla myös kasvanut kiinnostus seudun alkuperäiseen kieleen on havaittavasti lisännyt myös kaksikielisyyttä.

Ilman oppilaiden ja vanhempien omaa myötävaikutusta koulutyön ulkopuolella ei kuitenkaan ole mahdollista ylläpitää eikä kehittää kaksikielisyyttä. Vanhempien ja oppilaiden on itse oivallettava, mitä arvoja heillä on käytössään sekä omaksi että yhteiskunnan hyväksi, jos he vaalivat Tornionjokilaakson kaksikielisyyttä.

Tietoisuus omasta identiteetistä ja kulttuuriperinnöstä on saanut monet ihmiset kiinnostumaan ja osallistumaan seudun kulttuurihistorian tutkimiseen. Nykyään myös nähdään selvemmin kielen, kulttuurin ja persoonallisuuden luonnollinen yhteys. Suomen kielen taito avaa myös tien Suomessa puhuttavaan yleissuomeen ja maan runsaaseen kirjallisuuteen.

Jokainen uusi kieli on ihmiselle avain uuteen maailmaan.

NILS SLUNGA